

μητικός τρόπος μιας θεωρητικά ευαισθητοποιημένης ανάλυσης δεδομένων και ταυτόχρονα μιας εμπειρικά θεμελιωμένης παραγωγής εννοιών.

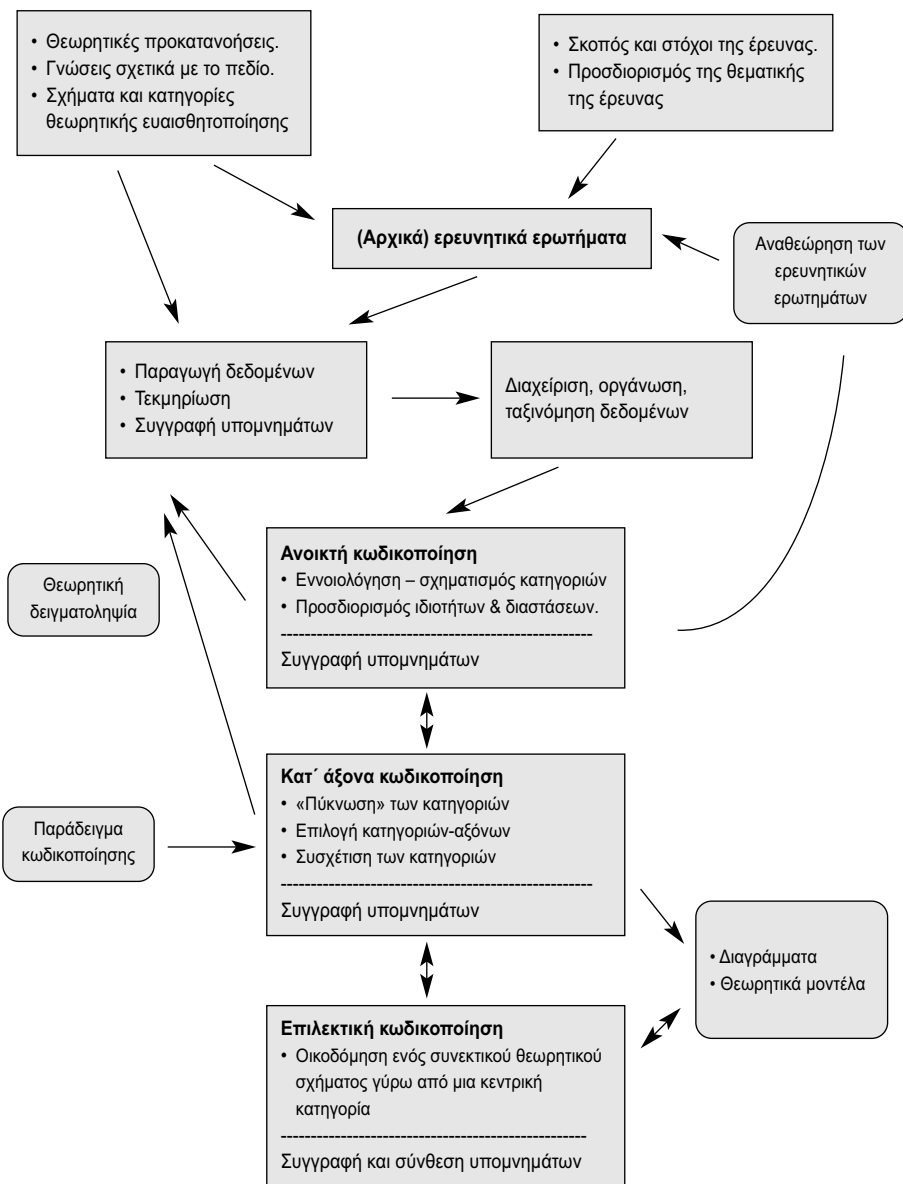
- Η απαγωγική λογική, ενεργοποιώντας την εφευρετικότητα, την επινοητικότητα και τη συνδυαστική ικανότητα του ερευνητή, συνδυάζει με δημιουργικό τρόπο νέα ενδιαφέροντα εμπειρικά δεδομένα με υπάρχουσες θεωρητικές γνώσεις.

1.3 Η διάρθρωση της ερευνητικής διαδικασίας σύμφωνα με την εμπειρικά θεμελιωμένη θεωρία

Στην εμπειρικά θεμελιωμένη θεωρία η ερευνητική διαδικασία κατανοείται ως ένας συνεχής «διάλογος» μεταξύ ενός μετασχηματιζόμενου συστήματος θεωρητικών κατηγοριών και υποθέσεων από τη μια, και της παραγωγής και επεξεργασίας των εμπειρικών δεδομένων από την άλλη. Η εν λόγω κίνηση είναι *σπειροειδής*, αφού μέσω της διαλεκτικής αυτής σχέσης κατακτώνται σταδιακά ολόένα και υψηλότερα επίπεδα θεωρητικής αφάιρεσης και διαφοροποίησης.

Κεντρικές αρχές που διαπερνούν τον τρόπο που εξελίσσεται η ερευνητική διαδικασία είναι εκείνες της *ευελιξίας* και της *αλληλεπίδρασης*: τα διαφορετικά τμήματα της έρευνας (διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων, παραγωγή δεδομένων, ανάλυση δεδομένων, δειγματοληψία, εννοιολόγηση και θεωρητική επεξεργασία) δεν αποτελούν διακριτά μεταξύ τους στάδια, που εξελίσσοντας, διαδοχικά το ένα μετά το άλλο. Είναι αλληλεξαρτώμενες διαδικασίες που τροφοδοτεί η μία την άλλη. Συνεπώς, η συγκεκριμενοποίηση των ερωτημάτων της έρευνας, η επιλογή των περιπτώσεων και η ανάπτυξη των εννοιολογικών κατηγοριών και υποθέσεων δεν αποφασίζεται αμετάκλητα από την αρχή, αλλά προσδιορίζεται και επαναπροσδιορίζεται στην πορεία της έρευνας. Η επεξεργασία του υλικού εμπνέεται από τις θεωρητικές προκατανοήσεις του αναλυτή, αλλά και τις μετασχηματίζει. Επίσης, καθοδηγεί την επιλογή των επόμενων περιπτώσεων στη βάση θεωρητικών κριτηρίων, τα οποία προκύπτουν σταδιακά από την ανάλυση του εμπειρικού υλικού που έχει συλλεχθεί έως εκείνη τη στιγμή. Η συλλογή νέων περιπτώσεων τερματίζεται, όταν επέλθει ο *θεωρητικός κορεσμός*, όταν δηλαδή οι πρόσθετες περιπτώσεις παύουν να εμπλουτίζουν τις υπάρχουσες εννοιολογικές κατηγορίες. Σχηματικά η διάρθρωση της ερευνητικής διαδικασίας σύμφωνα με τη λογική της ΕΘΘ μπορεί να αναπαρασταθεί ως εξής:

ΣΧΗΜΑ 4
Η διάρθρωση της ερευνητικής διαδικασίας σύμφωνα
με την εμπειρικά θεμελιωμένη θεωρία

Επεξήγηση του σχήματος:

A. Ο ερευνητής ξεκινά έχοντας προσδιορίσει τους ερευνητικούς του στόχους και το ενδιαφέρον του για μια ερευνητική (θεματική) περιοχή. Επισκοπεί τη σχετική βιβλιογραφία (θεωρητική και ερευνητική) με σκοπό να οξύνει τη *θεωρητική του ευαισθησία* επί του ερευνώμενου θέματος και να αποκτήσει ένα ευρετικό εννοιολογικό πλαίσιο. Εν συνεχεία διατυπώνει ερευνητικά ερωτήματα στην αρχική τους μορφή. Τα ερευνητικά αυτά ερωτήματα αναμένεται να τροποποιηθούν και να επαναπροσδιοριστούν ανάλογα με τις ενδείξεις που θα παράσχει το ερευνητικό πεδίο.³⁵

B. Αναζητά τις πρώτες περιπτώσεις, παράγει τα πρώτα δεδομένα και προχωρά στην επεξεργασία τους (διαχείριση και ανοικτή κωδικοποίηση, βλ. παρακάτω). Αυτό είναι ένα από τα ειδοποιά χαρακτηριστικά της «εμπειρικά θεμελιωμένης θεωρίας»: η οργανική διασύνδεση και η παράλληλη εξέλιξη της διαδικασίας παραγωγής και επεξεργασίας των δεδομένων. Σε αντίθεση με πιο συμβατικές ερευνητικές στρατηγικές, ο ερευνητής που υιοθετεί τη μεθοδολογία της ΕΘΘ δεν συγκεντρώνει το σύνολο των δεδομένων του για να τα επεξεργαστεί στη συνέχεια. Οι δύο αυτές διαδικασίες πραγματοποιούνται παράλληλα και η μια τροφοδοτεί την άλλη.

Γ. Η επεξεργασία (κωδικοποίηση) των πρώτων περιπτώσεων γίνεται με φόντο υπάρχουσες γνώσεις και προκατανοήσεις αλλά τις ξεπερνά. (Τα

35. Μια συνήθης αγωνία που καταλαμβάνει συνήθως νεόκοπους ερευνητές, που υιοθετούν την ποιοτική προσέγγιση, έχει να κάνει με το κατά πόσο στην ποιοτική έρευνα οφείλουν να διατυπώσουν από τα αρχικά στάδια του προγράμματός τους ερευνητικές υποθέσεις. Αν προσδιορίσουμε αυστηρά τις *υποθέσεις* ως (απορρέουσες από συγκεκριμένες θεωρίες) δηλώσεις σχετικά με αιτιακές εξηγήσεις ή προτάσεις που εμπεριέχουν τουλάχιστον μια ανεξάρτητη και μια εξαρτημένη μεταβλητή και πρέπει να ελεγχθούν, τότε η απάντηση είναι αρνητική (βλ. και Rosenthal 2005: 15). Οι υποθέσεις (ως προτάσεις που δηλώνουν τον τύπο σχέσης μεταξύ κατηγοριών) στην ποιοτική έρευνα και ειδικότερα στην ΕΘΘ προκύπτουν ως αποτελέσματα της ανάλυσης των δεδομένων (βλ. παρακάτω) και όχι πριν από αυτή. Οι ερευνητές μπορούν να διατυπώνουν ερευνητικά ερωτήματα («νοητικούς γρίφους» κατά την J. Mason 2002/2011: 36), τα οποία ωστόσο θα πρέπει να είναι έτοιμοι να επαναπροσδιορίσουν κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας.

προϋπάρχοντα θεωρητικά σχήματα δεν λειτουργούν ως άκαμπτες υποδοχές που εγκλωβίζουν τα δεδομένα αλλά ως ευρετικά εργαλεία για την κατασκευή εννοιών που στη συνέχεια τροποποιούνται βάσει της ανάλυσης νέων εμπειρικών δεδομένων). Νέα στοιχεία που προκύπτουν από την ανάλυση των δεδομένων δύναται να οδηγήσουν και σε νέα βιβλιογραφική αναζήτηση. Επίσης, τα στοιχεία που προκύπτουν από την ανάλυση των δεδομένων αξιοποιούνται για τον προσδιορισμό των κριτηρίων επιλογής των επόμενων περιπτώσεων σύμφωνα με τη λογική της *θεωρητικής δειγματοληψίας* (theoretical sampling) (βλ. παρακάτω). Ήδη από τα πρώτα στάδια της αναλυτικής διαδικασίας ο ερευνητής αποτυπώνει τις θεωρητικές του ιδέες σε υπομνήματα (memos).

Δ. Η επεξεργασία των επομένων περιπτώσεων ακολουθεί και αυτήν τη λογική που περιγράψαμε πιο πάνω. Η δε ανάλυση της κάθε περίπτωσης αντλεί τόσο από τη θεωρητική συζήτηση όσο και από την ανάλυση των προηγούμενων περιπτώσεων. Όμως και η ανάλυση μιας μεταγενέστερης περίπτωσης μπορεί να παράσχει στον ερευνητή το έναυσμα για να επιστρέψει σε κάποια προγενέστερη ώστε να μετασχηματίσει ή να εμπλουτίσει την ερμηνεία της.

Ε. Τα ερευνητικά ερωτήματα όσο και ο προσδιορισμός του ερευνητικού αντικείμενου μπορεί να μετασχηματίζεται μέχρι τα προχωρημένα στάδια της ερευνητικής διαδικασίας. Όσο εξελίσσεται η αναλυτική διαδικασία τα επίπεδα αφαίρεσης του υπό διαμόρφωση θεωρητικού συστήματος αυξάνονται. Αυτό επιτυγχάνεται με το πέρασμα από το στάδιο της ανοικτής κωδικοποίησης σε εκείνα της κατ' άξονα και της επιλεκτικής κωδικοποίησης.

Στ. Τελικός στόχος της ερευνητικής διαδικασίας είναι η παραγωγή μιας «εμπειρικά θεμελιωμένης θεωρίας» σε σχέση με το εξεταζόμενο ερευνητικό αντικείμενο. Η παραγωγή της θεωρίας προκύπτει μέσω της διαρκούς κίνησης μεταξύ παραγωγής - ανάλυσης δεδομένων και τη δημιουργία συμβατών με το προς διερεύνηση αντικείμενο εννοιών (κατηγοριών, ιδιοτήτων και διαστάσεων), οι οποίες προϊόντος του χρόνου τροποποιούνται, εκλεπτύνονται, τίθενται σε σχέσεις μεταξύ τους και πυκνώνουν θεωρητικά.